STUDIU ISTORIOGRAFIC PRIVIND RECIDIVA COMPORTAMENTULUI INFRACȚIONAL LA TINERI

HISTORIOGRAPHICAL STUDY ON RECIDIVISM OF CRIMINAL BEHAVIOUR IN YOUNG PEOPLE

Gabriela Loredana GAVRILAŞ, ORCID: 0009-0006-0551-5187
Penitenciarul Aiud, Aiud, România

CZU: 159.922.8:343.224.1
e-mail: loreygavrilas@gmail.com

In the presented historiographical study we have referred to the resources brought to light thanks to psychoanalytical elaborations on the psychosocial recovery of young recidivist delinquents. The article includes references to texts on criminality and delinquency by S. Freud, M. Klein, D. Winnnicott. In our paper we specify that psychoanalytic authors analyse the specificity of ontogenetic development, being interested in the inherent conflictuality of development, in the ambivalent specificity of the subject-object relationship, in the duality of phantasm-reality, thus theoretically and technically valorising the continuous effort that the individual makes to move from the instinctual zone to the zone of culture and civilisation. The analysis of the specilities literature carried out in this study allows us to make a more refined differential diagnosis in the sense of delimiting delinquent individuals with recidivist behaviour, but who have sufficient resources for psychosocial recovery.

***Keywords**: antisocial tendency, delinquency, guilt, psychoanalysis, recidivism.*

INTRODUCERE

Recidiva ca formă specială a fenomenului infracționalității reprezintă una dintre cele mai grave probleme psihosociale ale societății contemporane. Pentru reprezentanţii instituţiilor implicate în realizarea actului de justiţie, dar şi pentru opinia publică, recidiva generează numeroase preocupări, datorită costurilor ridicate pe care aceasta le determină – atât la nivel economic, cât și psihoemoțional. Alături de cheltuielile uriaşe generate la nivelul sistemului de justiție penală, recidiva aduce cu sine şi varii costuri psihoemoționale ce sunt resimțite atât pe termen lung, cât și pe termen scurt de victime, de familiile acestora şi de comunitate. Prin urmare, grație proiectelor de cercetare, instituțiile statului pot să identifice cele mai viabile măsuri prin care pot să intervină pentru a ţine sub control fenomenul de recidivă.

În literatura criminologică, recidiva a fost în general definită ca revenirea unui individ la comportamentul criminal după ce a primit o intervenție corecțională [1]. În același timp, delincvența în rândul tinerilor reprezintă una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă România în prezent, a cărei evidențiere este atestată atât de statisticile oficiale, cât şi de mass-media. Această stare de lucruri este o consecință directă sau imediată a modului dinamic de funcționare a familiei și a școlii, a diferitelor modalități de socializare, de aceea sancțiunea și reabilitarea socială solicită o abordare

multidisciplinară din punctul de vedere al factorilor de risc implicați. De menționat că, pentru majoritatea tinerilor, tendințele delincvente, până la o anumită limită, reprezintă o parte relativ normală a adolescenței. Cu toate acestea, studiile arată că tiparele ofensive, pentru un grup mic de adolescenți, sunt marcate de rate ridicate de recidivă [2]. Studiile dedicate acestei problematici relevă că infractorii persistenți de-a lungul vieții reprezintă un grup specific care manifestă un comportament antisocial la vârste fragede și persistă să comită infracțiuni cu rate ridicate pe parcursul vieții, ca urmare a interacțiunii dintre dificultățile lor neuropsihologice și condițiile de mediu. Căutarea resurselor în sensul prevenției, consilierii psihosociale și al reintegrării sociale reprezintă un obiectiv central de lucru pentru specialiștii implicați în asistarea acestei categorii de beneficiari. Recursul la textele psihologice dedicate vicisitudinilor dezvoltării personalității umane reprezintă prima etapă a demersului științific de căutare a resurselor și soluțiilor. În acest articol valorificăm câteva dintre teoriile psihanalitice dedicate criminalității, tendințelor antisociale și delincvenței.

STUDIU ISTORIOGRAFIC PSIHANALITIC

Ipoteze referitoare la tendințele delincvente în teoria lui Sigmund Freud

În textele freudiene dedicate criminalității, aceasta este analizată din pespectiva funcționării nevrotice a individului, fiind prioritizată tematica conflictualității oedipiane. În acest sens, criminalitatea este legată de complexul Oedip, de trăirile ambivalente în raport cu figurile parentale, de sentimentul de vinovăție și nevoia de pedeapsă. În această ordine de idei, referindu-se la dimensiunea fantasmatică a psihicului, Freud consideră că sentimentul de vinovăție derivă din Complexul Oedip și ține de anumite fantasme marcate de rivalitate și agresivitate în raport cu figurile parentale, iar anumite acte antisociale sunt comise pentru a diminua tensiunea psihică asociată acestor trăiri [3].

În articolul *Câteva tipuri de caracter din practica psihanalitică* (1916), referindu-se la răufăcătorii din sentiment de vinovăție, Freud prezintă conceptul de vinovăție inconștientă. Tot în acest articol, Freud delimitează răufăcătorii care comit crime fără a trăi sentimente de vinovăție, acestea fiind persoane care nu și-au dezvoltat suficient instanțele morale. Autorul susține că pentru această categorie de răufăcători sunt aplicate pedepsele juridice, întrucât în cazul lor tratamentul psihanalitic nu este recomandat, persoana delincventă mai puțin fiind interesată de găsirea unor semnificații ale comportamentului antisocial [4].

În legătură cu sentimentul de vinovăție și nevoia de pedeapsă, Freud invocă în explicațiile sale și conceptul de masochism moral, concept expus în lucrarea *Problema economică a masochismului* (1924). Astfel, masochismul, în manifestarea sa clinică sau mortiferă, ține de realitatea psihică înclusă de către Freud în categoria masochismului moral: persoana va manifesta tendința repetitivă sau permanentă de a se plasa în situații neplăcute, va exagera prin autocritică și autoblamări, va sabota în diverse feluri proiectele de viață, va manifesta gesturi autodistructive, autopunitive, își va sabota dinamica pozitivă a travaliului analitic, dacă este inclusă într-o terapie sau cură psihanalitice. În

acest sens, conștiința vinovăției ține de tensiunea derivată din conflictul dintre Eu și Supraeu, Eul nefiind suficient de puternic, încât să poată realiza poziția de instanță centrală a aparatului psihic, această poziție fiind realizată de Supraeu [5].

Ipoteze referitoare la tendințele criminale în teoria lui Melanie Klein

Melanie Klein menționează despre existența tendințelor criminale la orice copil, ca parte a dezvoltării timpurii, aceste tendințe având potențial de manifestare ulterior în structura personalității. Klein susține că refularea, ca mecanism de apărare, este direcționată împotriva celor mai antisociale „tendințe ucigașe” ale omenirii, iar cura analitică dezvăluie inclusiv lupta dintre părțile culturalizate și părțile primitive ale personalității. Spre deosebire de Freud, Klein situează în alt context temporal modelul structural al psihicului – în primul an de viață fiind desemnate toate cele trei instanțe: Sinele, Eul și Supraeul, în forme arhaice manifestându-se și primele trăiri oedipiene. Astfel, complexul Oedip apare la finalul primului an de viață și la începutul celui de-al doilea. Apariția acestui complex joacă rolul cel mai important în dezvoltarea personalității, determinând cine va deveni nevrotic, psihotic, pervers sau delincvent, formarea caracterului derivând din dezvoltarea oedipiană, având mari nuanțe, de la cele ușor nevrotice până la cele criminale: „Fantasmele de a pătrunde în dormitor și de a-l ucide pe tată nu lipsesc din analiza niciunui băiat, nici chiar în cazul unui copil normal” [6, p. 278].

Din perspectivă kleiniană, relația fraternă la fel implică în peroada timpurie mișcări arhaice de gelozie și rivalitate. Dat fiind ambivalența prezentă chiar de la începutul vieții, mișcările sadice, agresive sunt refulate și astfel rămân active în psihicul inconștient: „Ceea ce aflăm despre copil și despre adult prin psihanaliză arată că toate suferințele vieții de mai târziu sunt, în mare parte, repetări ale celor timpurii și că, în primii săi ani de viață, fiecare copil trece prin suferințe incomensurabile” [6, p. 281].

În lucrarea *Invidie și recunoștință* (1957), Klein descrie invidia ca o stare trăită într-o formă pronunțată și inconștientă, atât de copilul mic, cât și de adultul care manifestă o anumită suferință psihică. În acest caz vorbim de o invidie care depășește capacitatea psihică de elaborare a acesteia, în sensul în care pornim de la premisa că invidia reprezintă o trăire general umană. Individul cu o funcționare psihică echilibrată este capabil să gestioneze această trăire. În cazul persoanelor cu funcționare psihică de limită, narcisică sau perversă, invidia păstrează caracterul primitiv și agresiv-sadic. Mecanismul de apărare folosit este devalorizarea obiectului, iar obiectul devalorizat nu mai provoacă invidie, afirmă Melanie Klein. Celălalt va fi în permanență atacat și această agresiune nu este determinată de frustrări obiective care vin dinspre celălalt. Invidia determină atacul asupra celuilalt care este perceput ca fiind bun și valoros, anume cu scopul păstrării impresiei de omnipotență și autoidealizare [7].

În articolul *Despre criminalitate* (1934), referindu-se la rolul Supraeului în dezvoltarea morală a individului, Klein susține că nu lipsa unui Supraeu, ci severitatea Supraeului este responsabilă de comportamentul persoanelor asociale și criminale. În acest sens, Klein susține că Supraeul ciminalului nu este mai puțin sever decât cel al nevroticului,

ci pur și simplu funcționează într-un mod diferit. Respectiv, nu absența Supraeului, ci o evoluție diferită a acestuia este principalul factor implicat în predispoziția la criminalitate. În această ordine de idei, Klein susține că frica de Supraeu ar putea să constrângă anumite persoane să-și distrugă obiectul, ceea ce va constitui baza pentru dezvoltarea unui comportament de tip criminal [8].

Din perspectivă kleiniană, întrucât crima derivă din sentimente de vinovăție și anxietate foarte de timpurii, soluția cea mai pertinentă în sensul prevenției criminalității este analiza celor mai profunde niveluri ale personalității sale psihice. Dorința și capacitatea de reparație, sentimentul de recunoștință sunt, după părerea psihanalistei britanice, resorturile psihice care asigură ieșirea din delincvență. Sentimentul de recunoștință derivă din capacitatea de iubire, care este strâns legată de încrederea în obiectele bune și presupune abilitatea de a accepta și asimila obiectul primar iubit, dar și de a accede la poziția depresivă, aceasta implicând anxietatea depresivă de pierdere a obiectului [6].

Ipoteze referitoare la tendințele antisociale în teoria lui Donald Winnicott

În lucrarea *Tendința antisocială* (1956), Donald Winnicott susține că, de fapt, copilul, adolescentul sau tânărul cu tendințe antisociale este un copil deprivat și în cazul lui se poate manifesta „complexul de deprivare” [9].

După Winnicott, tendința antisocială nu este un diagnostic, ci reprezintă un comportament care are mai multe semnificații:

→ tendința antisocială obligă mediul să ia atitudine față de subiect;
→ tendința antisocială implică speranță;
→ tendința antisocială este o cerere disimulată de ajutor.

Winnicott explorează două aspecte ale tendinței antisociale – furtul și distructivitatea, subliniind că acestea pot servi ca modalități de a face față unor vechi răni. În elaborările sale asupra tendințelor delincvente, furtul corespunde unui prejudiciu vechi ce este o formă de reparație și o formă de despăgubire. În ceea ce privește pierderea obiectului, el afirmă că „copilul care fură un obiect nu caută obiectul furat, ci o caută pe mama asupra căruia el sau ea are dreptul. Aceste drepturi derivă din faptul că (din punctul de vedere al copilului) mama a fost creată de copil” [9, p. 400].

În al doilea curent, cel al distructivității, copilul caută un cadru mai larg și mai stabil, exprimând astfel o căutare a unui aport din partea mediului, care a fost pierdut. Winnicott ilustrează această idee prin metafora „brațele mamei” ca prim exemplu de mediu care poate face față consecințelor comportamentului impulsiv al copilului [9].

Winnicott identifică printre primele semne ale tendinței antisociale lăcomia, considerând că manifestarea acestei trăsături în comportamentul unui bebeluș poate sugera un grad de deprivare și o compulsivitate în căutarea soluțiilor în mediul său pentru a satisface această nevoie. El interpretează lăcomia ca fiind o modalitate prin care copilul încearcă să gestioneze sau să compenseze sentimentul de lipsă sau insatisfacție. Acest comportament poate fi în strânsă legătură cu alte manifestări, precum murdărirea, udatul compulsiv și distructivitatea.

În ceea ce privește udatul patului, Winnicott subliniază posibila regresie în timpul somnului sau un aspect compulsiv antisocial, indicând o legătură cu dorința de a avea control asupra corpului mamei. El argumentează că perceperea cauzelor depresiei și dezintegrării ca fiind externe, nu interne, poate conduce la distorsionarea personalității și la căutarea unor tratamente prin schimbări în mediul înconjurător. Starea de maturitate a Eului, care permite această percepție, poate contribui la dezvoltarea tendințelor antisociale în detrimentul manifestărilor psihotice [9].

CONCLUZII

Adolescența este văzută în practica judiciară, dar și în cea din domeniul criminogen, ca o reală provocare cu diverse dificultăți comportamentale întâlnite în mediul penitenciar. Astfel, o preocupare importantă a comunității trebuie să fie recuperarea psihoemoțională și socială a tinerilor deținuți recidiviști. De menționat că, sub impactul mediului carceral, recuperarea psihologică a deținuților reprezintă un obiectiv pe cât de important pentru integritatea comunității, pe atât de dificil de asigurat. Dificultatea derivă atât din partea mediului carceral și a mediului social, cât și a resurselor personale ale tinerilor recidiviști.

Identificarea și dezvoltarea resurselor psihosociale de recuperare a tinerilor recidiviști solicită recursul la studiile dedicate hetero- și autodistructivitității umane. În studiul istoriografic prezentat în acest articol am făcut referințe la resursele scoase în evidență grație elaborărilor psihanalitice. Deși inițial nu a fost preocupată de fenomenul criminalității, abordarea psihanalitică a dezvoltat pe parcursul dezvoltării sale texte inedite dedicate acestui fenomen.

Autorii psihanaliști analizează specificul dezvoltării ontogenetice, fiind interesați de conflictualitatea inerentă dezvoltării, de specificul relației subiect-obiect, de dualitatea fantasmă-realitate. Analiza surselor psihanalitice relevă accentul pus pe efortul continuu pe care îl depune individul pentru a trece din zona instinctuală în zona culturii și a civilizației. Grație studiilor psihanalitice avem posibilitatea să realizăm un diagnostic diferențial mult mai fin în sensul identificării persoanelor delincvente, cu comportament de recidivă, dar care au, totuși, suficiente resurse de recuperare psihosocială.

Referințe:

1. ZARA, G., FARRINGTON, D.P. Criminal. Recidivism. Explanation. Prediction and Prevention. În: *The British Journal of Criminology*, 2016/2017, vol. 57, no. 2, pp. 504–506.
2. PIQUERO, A., FARRINGTON, D., BLUMSTEIN, A. Key Issues in Criminal Career Research: New Analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development. In: *Cambridge Studies in Criminology*. Cambridge: Cambridge University, 2007. ISBN 9780511499494

3. FREUD, S. Dostoievski și paricidul. În: FREUD S. *Eseuri de psihanaliză aplicată*. București: Trei, 1999, pp. 285-303. ISBN 973-9419-29-1
4. FREUD, S. Câteva tipuri de caracter din practica psihanalitică. În: Freud, S. *Eseuri de psihanaliză aplicată*. București: Trei, 1999, pp. 217-240. ISBN 973-9419-29-1.
5. FREUD, S. Problema economică a masochismului. În: Freud, S. *Psihologia inconștientului*. București: Trei, 2017, p. 359-360. ISBN: 978-606-40-0100-9
6. KLEIN, M. Tendințe criminale la copiii normali. În: Klein, M. *Iubire, vinovăție și reparație*. București: Trei, 2011, pp. 276-299. ISBN 978-973-707-558-1
7. KLEIN, M. *Invidie și recunoștință*. București: Trei, 2008, pp. 294-388. ISBN 978-973-707-127-9
8. KLEIN, M. Despre criminalitate. În: Klein, M. *Iubire, vinovăție și reparație*. București: Trei, 2011, pp. 408-412. ISBN 978-973-707-558-1
9. WINNICOTT, D. Tendința antisocială. În: Winnicott, D. *De la pediatrie la psihanaliză*. București: Trei, 2003, pp. 394-405. ISBN 973-8291-70-4